

Leszek Dziedzic (Muzeum Historii Kielc)

ORCID: 0000-0003-1904-4815

Ekslibrisy¹ w zbiorach Muzeum Historii Kielc

Streszczenie: Tekst prezentuje zbiór ekslibrisów i znaków własnościowych zgromadzonych w zbiorach Muzeum Historii Kielc. Największa liczba ekslibrisów wpisana jest w Księdze Inwentarzowej Historii oraz Księdze Pomocniczej Materiałowej Działu Gromadzenia i Dokumentacji. W zbiorach bibliotecznych znajdują się również historyczne znaki własnościowe, poświadczające wcześniejszą przynależność części woluminów. Zbiór ekslibrisów uzupełniają varia ekslibrisowe w postaci plakatów wystawowych i katalogów.

Słowa kluczowe: Kielc, ekslibris, ekslibrisologia, książka, biblioteka

Ekslibris to rzadko spotykana, a praktycznie zapomniana w cyfrowej teraźniejszości, forma znaku własnościowego związanego z książką. W praktyce w minionych latach funkcjonował już raczej jako czysta forma graficzna oderwana od książki i związana ze sztuką, a nie z bibliofilstwem.

Kolekcja ekslibrisów zgromadzona w Muzeum Historii Kielc nie jest może zbyt imponująca liczebnie, ale stanowi interesującą, chociaż niestety tylko fragmentaryczną, dokumentację związaną z kulturą książki w Kielcach, jaką udało się zgromadzić w ciągu piętnastu lat działalności muzeum (2006–2021).

Według definicji wybitnego historyka książki, bibliofila i badacza ekslibrisów Edwarda Chwalewika: „Exlibrisem zwiemy pospolicie znak papierowy, nalepiany na miejscu względnie najobojętniejszym w książce, którym jest strona wewnętrzna okładki przedniej, [...] w celu zaświadczenia o przynależności książki do danej osoby lub instytucji”².

Początki ekslibrisu związane są z ukształtowaniem się książki w formie kodeksu, chociaż genezę ekslibrisu w formie tzw. praekslibrisu wywodzi się ze starożytnego Egiptu z fajansowych tabliczek z imieniem faraona Amenhotepa III, mocowanych do papirusowych zwojów. W średniowieczu mamy do czynienia z protoekslibrisami, czyli malowanymi na dolnym marginesie pierwszej strony rękopisu herbami rodowymi lub godłami bibliotecznymi. W połowie XV w. pojawiły się

1 Łacińskie wyrażenie „ex libris” w przyswojonej i zleksykalizowanej formie używane jest aktualnie w jednowyrazowej formie „ekslibris”, chociaż w przeszłości stosowano również formę „ekslibrys”. Oryginalną pisownię rozłączną „ex libris” stosujemy natomiast przy sporządzaniu napisu na ekslibrisie. J. Miodek, *Jak pisać?*, „Wokół Ex librisu” 1995, nr 1 (3), s. 7–8; M. Malinowski, *Ekslibris*, <https://obcyjezykpolski.pl/ekslibris/> (dostęp: 03 X 2022 r.).

2 E. Chwalewik, *O ekslibrisach polskich, ich twórcach i wykonawcach*, „Exlibris: pismo poświęcone bibliofilstwu polskiemu” 1920, t. 3, s. 1.

supereklibrisy w postaci wytłoczonych za pomocą metalowego tłoka na zewnętrznej materii pierwszej strony okładki herbów lub monogramów posiadacza książki. Z początkiem XVI w. w wyniku rozwoju techniki drukarskiej rozpowszechnił się eklibris w formie, która przetrwała do dzisiaj, czyli odbijany na karcie papieru i wklejany na wewnętrznej stronie przedniej okładki książki³. Od XVI w. zapoczątkowano również oznaczanie książek tuszowymi pieczęciami właścicieli, co upowszechniło się zwłaszcza w XVIII i XIX w. i do dzisiaj pozostaje najpopularniejszym, aczkolwiek wyklętym przez niektórych⁴, sposobem nanoszenia znaku własnościowego⁵.

Do końca XIX i w początkach XX w. eklibris pełnił funkcję praktyczną, nierozzerwalnie związany był ze zbiorem książek, czyli biblioteką, i w zanikającym już dzisiaj staroświeckim pojęciu był „prawdziwym” eklibrisem⁶. Od przełomu XIX i XX w. stopniowo zmieniało się jego postrzeganie. Z jednej strony stał się dziełem sztuki pozbawionym funkcji użytkowej, a z drugiej nowym obiektem pasji kolekcjonerskiej⁷. Nazywany w dalszym ciągu „eklibrisem”, został raczej produktem wykonywanym na potrzeby tek autorskich, wystaw i konkursów⁸ oraz zamawianym przez kolekcjonerów specjalnie do zbiorów lub na wymianę. Powszechna praktyka tworzenia niezamówionych eklibrisów dedykowanych osobom publicznym, dawniej np. Leninowi, a współcześnie papieżowi Janowi Pawłowi II⁹, lub poświęconych wydarzeniom historycznym, kulturalnym czy instytucjom¹⁰, ostatecznie zerwała

3 M.J. Wojciechowski, *Eklibris godło bibliofila*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1978, s. 237–242; W. Kozub, *Mała forma graficzna – eklibris. Historia eklibrisu polskiego*, „Studia Artystyczne Akademii Świętokrzyskiej” 2007, t. 3, s. 111.

4 Jako „ohydne, znieprawiające książkę” określił używanie stempli kauczukowych w zwyczajowym fiołkowym kolorze na przykład Zenon Przesmycki w 1905 r. Z.P. [Z. Przesmycki], *Nowe polskie ex-libris’y artystyczne*, „Chimera” 1905, t. 9, z. 25, s. 156.

5 M. Czapnik, *Książkowe znaki własnościowe i ich znaczenie dla ochrony zbiorów przed kradzieżą*, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2015, nr 4, s. 21.

6 A. Ryszkiewicz, *O zbieraniu „prawdziwych” eklibrisów*, „Muzealnictwo” 1992, t. 34, s. 68–69.

7 M. Czubińska, *Eklibris drugiej połowy XX wieku. Autonomiczna wypowiedź artystyczna*, [w:] *Eklibris polski. Między herbem a obrazem*, Kraków, 2016, s. 81.

8 Na przykład teka: T. Leszner, *Adama Półtawskiego exlibrisy w drzeworytach 1942–1944*, Warszawa 1948; katalogi wystaw: *Dziecko w eklibrisie polskim, Z kolekcji Barbary i Czesława Erberów*, red. Cz. Erber, Kielce 1979; *Eklibris Radziecki. Katalog wystawy z kolekcji Barbary Katarzyny i Czesława Erberów*, red. Cz. Erber, Kielce 1987. Najstarszym cyklicznym konkursem w Polsce jest Międzynarodowe Biennale Eklibrisu Współczesnego w Malborku, obchodzące w 2022 r. jubileusz sześćdziesięciolecia. <https://zamek.malbork.pl/wydarzenia/xxviii-miedzynarodowe-biennale-eklibrisu-wspolczesnego-858> (dostęp: 30 IX 2022 r.).

9 Zob. W. Borysow, *Eklibrisy leninowskie*, Warszawa 1977; J.T. Czosnyka, *Eklibrisy Jana Pawła II*, Rzym 2001.

10 Przykładem wykorzystania eklibrisu do promocji instytucji są eklibrisy „Domu Książki”.

więz ekslibrisu z książką i jej posiadaczem. Efektem długiej ewolucji ekslibrisu stał się więc „pseudoekslibris”, czyli fałszywy znak własnościowy, będący tylko „małą grafiką” i w zasadzie negacją „prawdziwego” ekslibrisu¹¹.

Z „prawdziwego” ekslibrisu wywodzą się wymogi, które druk aspirujący do miana ekslibrisu powinien formalnie wypełniać. W pierwszym rzędzie musi posiadać napis „Ex libris” lub alternatywnie: „Ex collectione”, „Z książek”, „Z biblioteki”, „Z księgozbioru”, niekiedy uzupełniony dopełnieniem charakteryzującym tematycznie księgozbiór, np. „Ex libris numismatics” (Z książek numizmatycznych) lub „Ex libris archeologiae” (Z książek archeologicznych). Czasami charakter księgozbioru dookreśla jeszcze napis, jak np. Cracowiana lub Mickiewicziana. Głównym elementem jest jednak nazwisko lub nazwa właściciela i motyw plastyczny sugestywnie oddający jego świat wewnętrzny, aspiracje i zainteresowania czy też tematykę księgozbioru, a opcjonalnie dotyczyć to może nawet tylko jednego wybranego działu. Przeważnie zawiera też sygnaturę identyfikującą artystę, a czasami też datę roczną wykonania. Prace autorskie zwykle posiadają naniesiony, najczęściej ołówkiem, podpis autora i numer odbitki.

Współcześnie ekslibris definiowany jest jako jeden ze znaków własnościowych książki obok superekslibrisów, pieczętek bibliotecznych i odręcznych zapisków proweniencyjnych¹². Natomiast według definicji ekslibrisologii w jej zakresie badawczym jako nauki pomocniczej księgoznawstwa, wbrew jej nazwie, mieści się badanie „znaków własnościowych, zwłaszcza ekslibrisów i superekslibrisów, jako źródeł do dziejów biblioteki i bibliofilstwa”¹³. W tym ujęciu „ekslibris” – jako wszystkie formy znaku własnościowego wyrażonego na książce – został przedstawiony przez kuratorki wystawy „Ekslibris polski. Między herbem a obrazem”, zorganizowanej w 2016 r. przez Muzeum Narodowe w Krakowie dla uczczenia jubileuszu pięćsetnej rocznicy powstania ekslibrisu polskiego¹⁴. Na potrzeby niniejszego tekstu pojęcie „ekslibris” będziemy podobnie stosować, zgodnie z definicją ekslibrisologii, do wszystkich form znaku własnościowego związanego z książką, tj. naklejek, pieczętek tuszowych oraz podpisów. Ma to uzasadnienie, gdyż wszystkie znaki własnościowe, przeważnie lekceważone poza ekslibrisami, stanowią rzadko wykorzystywane źródło wiedzy¹⁵.

11 M.J. Wojciechowski, *Ekslibris godło bibliofila...*, s. 232; J. Bochaczek-Trąbska, I. Sterczewska, *Emotywnie funkcje ekslibrisu polskiego z lat 1939-1945*, „Transfer. Reception Studies” 2021, vol. 6, s. 222.

12 *Ekslibris* [w:] *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadlowski, Wrocław 1971, s. 653; M. Hilchen, *Tradycyjne znakowanie książek*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2012, r. 16, nr 3, s. 34.

13 *Ekslibrisologia* [w:] *Encyklopedia wiedzy...*, s. 655.

14 M. Czubińska, K. Podnieśńska, Wstęp [w:] *Ekslibris polski*, s. 9. Por. J. Dunin, *Przemiany ekslibrisu i jego znaczenie dla bibliologii i bibliofilstwa*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”, 2005, t. 12, s. 98-99.

15 U. Paszkiewicz, J. Szymański, *Książkowe znaki własnościowe – niedoceniane źródła historyczne*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2005, r. 7, nr 1-2, s. 21-22.

Celem niniejszego tekstu jest zaprezentowanie ekslibrisów i znaków własnościowych znajdujących się w zbiorach Muzeum Historii Kielc. Największa ich liczba wpisana jest w Księdze Inwentarzowej Historii oraz Księdze Pomocniczej Materiałowej Działu Gromadzenia i Dokumentacji, gdzie znajdują się 183 egzemplarze ekslibrisów. W gromadzonej w bibliotece muzealnej kolekcji Dokumentów Życia Społecznego (DŻS) stanowią niewielką część, liczącą 28 egzemplarzy¹⁶. W zbiorach bibliotecznych znajdują się cztery wzory ekslibrisów, zgodnie z ich założonym pierwotnym przeznaczeniem poświadczających wcześniejszą przynależność części woluminów zgromadzonych w bibliotece muzealnej. Taką samą funkcję pełnią też 33 znaki własnościowe w formie pieczętek tuszowych. W zbiorach działu „Sztuka” w szkicownikach Andrzeja Olesia pomiędzy różnorodnymi motywami zamieszczonych jest pięć projektów ekslibrisów wykonanych w ołówku¹⁷. Zbiór ekslibrisów uzupełniają varia ekslibrisowe w postaci katalogów i plakatów wystawowych oraz walory pocztowe, w łącznej liczbie 51 egzemplarzy. Kolekcja ekslibrisów i materiałów z nimi związanych w zbiorach Muzeum Historii Kielc liczy więc łącznie 304 obiekty.

Większość tej kolekcji, bo aż 215, stanowią pojedyncze odbitki i wydruki ekslibrisów o zróżnicowanych formatach, sporządzone na papierze lub kartonie o różnej gramaturze i w różnych kolorach, chociaż w zdecydowanej większości w kolorze białym. Z tego 117 egzemplarzy autorstwa Jana Dubaja wklejonych jest dwustronnie na dwudziestu kartach tworzących niezbroszurowany poszyt¹⁸. W części przysłaniają się, zachodząc na siebie, ale przyklejenie tylko wzdłuż jednej z krawędzi daje możliwość odchylenia znajdujących się na wierzchu i obejrzenia zasłoniętych fragmentów. Na odwrocie wielu z nich znajduje się pieczętka „Jan Dubaj, al. Legionów 36, 25-035 Kielce, Piórkiem i rylcem” oraz odręczny podpis. Trzy kolejne egzemplarze wklejone są w autorską składankę jubileuszową Czesława Borowczyka, sporządzoną z okazji dziesięciolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach (WSP)¹⁹. Wszystkie posiadają u dołu awersu odręczną sygnaturę autora naniesioną ołówkiem. Cztery zmultiplikowane wzory pełnią funkcję „prawdziwego” ekslibrisu, poświadczając swoją obecnością poprzez wklejenie na wewnętrznej stronie przedniej okładki, karcie tytułowej lub ostatniej stronie okładki, wcześniejszą proweniencję wydawnictw z muzealnej biblioteki²⁰. W tej samej roli występuje jedyny

16 Stan zamkniętej na dzień 31.12.2020 r. Księgi inwentarzowej „Dokumenty Życia Społecznego” to 573 pozycje inwentarzowe. Kontynuująca zbiory DŻS księga „Pomocnicza” Działu Gromadzenia i Dokumentacji nie zawiera wpisów ekslibrisów.

17 Muzeum Historii Kielc (dalej: MHKi)/Księga Inwentarzowa Sztuki (dalej: S)/632, MHKi/S/636.

18 MHKi/Księga Pomocnicza Materiałowa (dalej: Mat)/3764/1–117.

19 MHKi/Mat/3969/26.

20 Są to dwa księgozbiory: Janusza Kuczyńskiego (MHKi/10/Darowizna/Biblioteka/2014) i Ryszarda Mazura (MHKi/10/Darowizna/Biblioteka/2009) oraz książki z daru Roberta Wiśniewskiego należące wcześniej do Biblioteki 2 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów (MHKi/4/Darowizna/Biblioteka/2014).

ekslibris wpisany do księgi inwentarzowej „Historia”²¹. Pozostałe dziewięćdziesiąt ekslibrisów to pojedyncze luźne egzemplarze. Pakiet 44 spośród nich autorstwa Jana Dubaja w części również ma na odwrocie pieczętkę i podpis autora²².

Ekslibrisy zgromadzone w Muzeum Historii Kielc ze względu na ich rolę i technikę wykonania należy podzielić na dwie zasadnicze grupy. Mniejszą, liczącą tylko 54 egzemplarze, tworzą prace spełniające tradycyjną funkcję znaku własnościowego lub chociaż związane z rynkiem i promocją książki, wykonane tradycyjnymi technikami drukarskimi. Większa, bo licząca łącznie 161 egzemplarzy, to kolekcja ekslibrisów autorstwa Jana Dubaja, stworzonych w zdecydowanej większości techniką światłokopii. Od 1973 r. sporządził ich ponad trzysta, prezentując je początkowo najczęściej w kieleckich szkołach i parafiach, a następnie również na zbiorowych i indywidualnych wystawach poza Kielcami²³. Jednak twórczość Jana Dubaja według znawcy tematu i animatora ruchu ekslibrisowego Andrzeja Znamirońskiego zbyt mało balansuje na cienkiej granicy między ekslibrisem a znakiem graficznym²⁴. Z tego względu obydwie grupy rozpatrywać będziemy osobno, traktując prace Jana Dubaja bardziej jako „znaczkę graficzną”.

W mniejszym zbiorze 54 obiektów pomijając dublety, znajdują się 43 wzory ekslibrisów. Większość, bo aż 34 prace, oznaczone są napisem „Ex libris”, dwie napisem „Ex bibliotheca”, jedna napisem „Z księgozbioru”, a na sześciu brak napisu.

Pięć ekslibrisów związanych jest z prywatnymi księgozbiórami. Najciekawszy z nich to heraldyczny ekslibris rodziny Gierowskich z roku 1937, sygnowany przez Stanisława Ostoję-Chrostowskiego, wklejony do książki Eleonory Ziemięckiej *Myśli o wychowaniu kobiet*²⁵. Czarno-biała odbitka drzeworytnicza prezentuje wizerunek herbu Pniejnia, na którym w polu czerwonym dwie łapy niedźwiedzia czarne trzymają jabłko srebrne przeszyte taką samą strzałą w słup, a w klejnocie nad hełmem w koronie znajduje się skrzydło orle czarne przeszyte srebrną strzałą w pas (il. 1)²⁶. Interesujący

1. MHKi/H/2109.

21 MHKi/Księga inwentarzowa Historii (dalej: H)/2109.

22 MHKi/Mat/158–201.

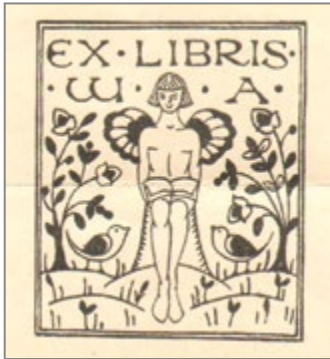
23 Pierwsza indywidualna wystawa Jana Dubaja poza Kielcami została zorganizowana w Domu Kultury „Podgórze” w Krakowie w 2007 r.

24 A. Znamiroński, *Jan Dubaj ekslibrisy* [w:] *Jan Dubaj ekslibrisy. Katalog wystawy w Domu Kultury „Podgórze” w Krakowie*, Kraków 2007, s. 9–10.

25 MHKi/H/2109.

26 <https://polishgenealogy2.blogspot.com/2017/07/gierowski.html> (dostęp: 30 IX 2022 r.).

jest również niesygnowany ekslibris Wandy z Drozdowskich Artwińskiej, żony prof. Eugeniusza Artwińskiego, syna prezydenta Kielc Stefana Artwińskiego²⁷. Obrazek w młodopolskim stylu przedstawia siedzącą wśród roślinności postać kobiecą, czytającą rozłożoną na kolanach książkę (il. 2). Oryginalny jest ekslibris geologa Jerzego Gągola, na którym w centrum na tle współśrodkowych owali naga kobieta siedzi na dinozaurze z kieliszkiem w ręku (il. 3)²⁸. Drzeworyt sporządził w 1980 r. Wiktor Zbigniew Langner. Dwa kolejne ekslibrisy mają charakter donacyjny, gdyż dokumentują darowizny księgozbiorów tematycznych do Biblioteki Muzeum Historii Kielc. Pierwszy jest ekslibrisem typograficznym archeologa i muzealnika

2. MHKi/Mat/2958/5.

3. MHKi/DS/519.

Janusza Kuczyńskiego i skomponowany jest głównie z liternictwa napisów (il. 4), a drugi ekslibrisem harcmistrza Ryszarda Mazura, gdzie dominującym elementem jest wiatraczek – symbol kieleckiego harcerskiego festiwalu, na który nałożona jest lilijka harcerska (il. 5)²⁹.

Dwa ekslibrisy poświadczają pochodzenie książek z Biblioteki Wojskowej 2 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów (2 PAL), stacjonującego na kieleckim Stadionie³⁰. Formalnie nie spełniają wymogów bycia ekslibrisem, nie posiadając w żadnej formie napisu wiążącego się z księgozbiorem, a opatrzone są jedynie nagłówkiem „2 P. A. L. LEG / N°...” umieszczonym w górnej części podwójnej czarno-zielonej ramki okalającej całą nalepkę (il. 6, 7). Funkcjonalnie pełnią jednak rolę ekslibrisu, swoją obecnością w tradycyjnym miejscu wklejania ekslibrisów poświadczając „o przynależności książki do danej osoby lub instytucji”³¹. Jest to też również ciekawy, jedyny w zbiorach muzeum, przykład ekslibrisu podwójnego, zamieszczanego w nieznacznie różniących się wariantach na drugiej i czwartej stronie książkowej okładki³². Zgodnie z zapisem nazwy pułku ekslibris dokumentuje działalność biblioteki pułkowej w latach 1932–1939, ale jej wcześniejsze funkcjonowanie potwierdzają dodatkowo obecne w książkach pieczęcie tuszowe.

27 MHKi/Mat/2958/5.

28 MHKi/Dokumenty Życia Społecznego (dalej: DS.)/519.

29 Zob. przypis nr 19.

30 Inw. Bibl., sygn. 2661-2669.

31 E. Chwalewik, *O ekslibrisach polskich...*, s. 1.

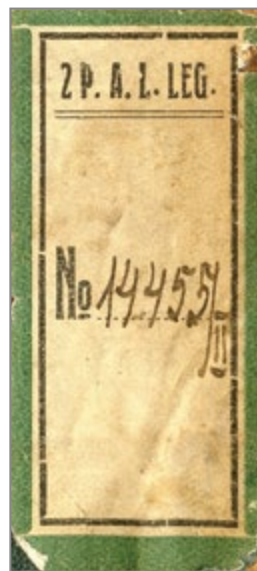
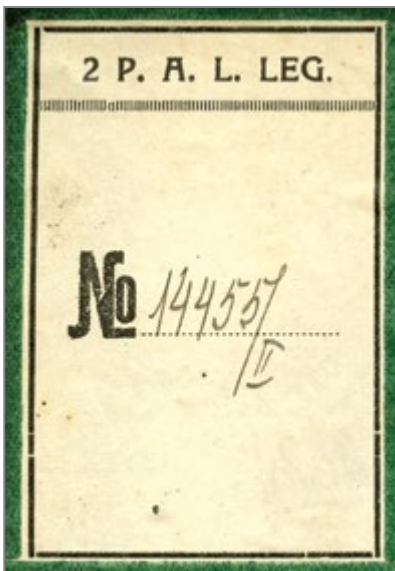
32 A. Mielczarek, *O ekslibrisie w zarysie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2011, t. 4, nr 1 (7), s. 253.

4. Inwentarz Biblioteczny (dalej: Inw. Bibl.), sygn. 3262.

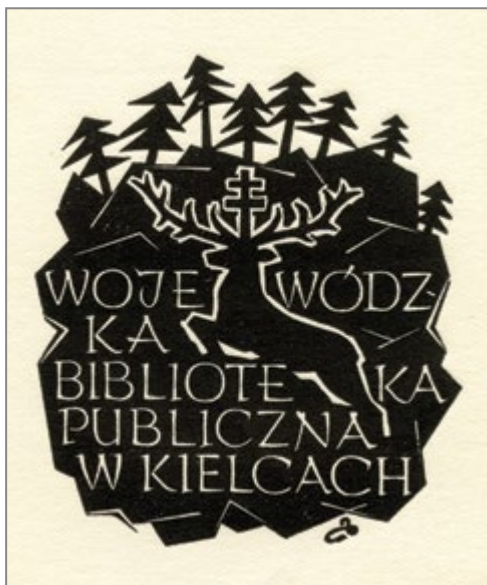
5. Inw. Bibl., sygn. 2556.

6-7. Inw. Bibl., sygn. 2669.

8. MHKi/Mat/3969/26.

9. MHKi/Mat/3969/1-7.

Kolejnych pięć ekslibrisów związanych jest z kieleckimi bibliotekami. Interesującym obiektem są tu zwłaszcza trzy ekslibrisy wykonane techniką drzeworytu wklejone w autorską składankę jubileuszową Czesława Borowczyka, sporządzoną z okazji dziesięciolecia WSP w Kielcach³³. Jest to egzemplarz nr 113 ze 150 numerowanych kompletów sygnowanych przez twórcę. Formalnie uświetniają działalność WSP w latach 1969–1979, ale uwzględniając obecną na nich nazwę WSP, pochodzą z lat 1973–1979, gdyż Wyższą Szkołę Nauczycielską przemianowano na Wyższą Szkołę Pedagogiczną dopiero w 1973 r. Tematyka przywołana na tych drukach to motyw tablicy szkolnej z cytatem z Żeromskiego: „Nauka jest jak niezmierne morze”, prawdopodobnie sygnetu drukarskiego (z wizerunkiem smoka) i iglastej gałęzi. W wersję z sygnetem włączony jest wizerunek pieczęci z herbem Kielc (il. 8). Czwarty ekslibris biblioteczny w zbiorach to drzeworyt Zbigniewa Dolatowskiego z 1969 r. dla Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach, zgrupowany aż w siedmiu kopiach³⁴. Wykorzystany motyw graficzny to centralnie umieszczony jeleń świętokrzyski na tle schematycznie zarysowanych, porośniętych lasem gór (il. 9). Druk nie posiada żadnej odmiany napisu „Ex libris”. Ostatni ekslibris związany z bibliotekarstwem to praca wykonana w 1969 r. dla Koła Przyjaciół Bibliotek przy Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kielcach metodą

33 MHKi/Mat/3969/26.

34 MHKi/Mat/3969/1-7.

chemigrafii³⁵ przez Krzysztofa Jackowskiego³⁶. Dominującym elementem pierwszoplanowym jest ozdobny herb Kielc, mający za tło jedną z kieleckich ikon – basztę pałacu biskupów krakowskich, w chwili opracowywania ekslibrisu będącego jeszcze siedzibą władz wojewódzkich (il. 10).

Największa liczba ekslibrisów, bo aż dwadzieścia (w dziewiętnastu wzorach), w zbiorach Muzeum Historii Kielc opatrzona jest logiem „Domu Książki” z dopiskiem „Kielce” (tylko w dwóch wypadkach brakuje nazwy miasta) oraz datą roczną i jest wynikiem funkcjonowania kieleckiego oddziału tego przedsięwzięcia w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Jest to jednak tylko niewielka część stworzonych specjalnie dla niego znaków książkowych, które tak jak w całym kraju służyły akcji rozwoju czytelnictwa, a przy okazji popularyzacji wydarzeń, rocznic i jubileuszy oraz idei sprzyjających ówczesnej władzy. Kielce plasowały się w czołówce takich aktywnych działań, inicjując np. w 1966 r.

pierwsze w Polsce Dni Książki Społeczno-Politycznej. Na ich bazie rok później powstały ogólnopolskie Dni Książki „Człowiek – Świat – Polityka”, szeroko propagowane właśnie za pośrednictwem masowych wydań specjalnie poświęconych im ekslibrisów, wszechobecnych w całej sieci księgarskiej i na licznych kiermaszach książkowych³⁷.

Pierwsza grupa, licząca jedynie cztery egzemplarze, promuje księgarnie i samo przedsiębiorstwo. Dwa ekslibrisy: księgarni im. Stefana Żeromskiego i im. Mikołaja Reja w Kielcach, przygotowała w 1969 r. Jadwiga Trzczińska, nawiązując w grafice pierwszego do motywu Puszczy Jodłowej, a w drugim do motywów

10. MHKi/DS/278.

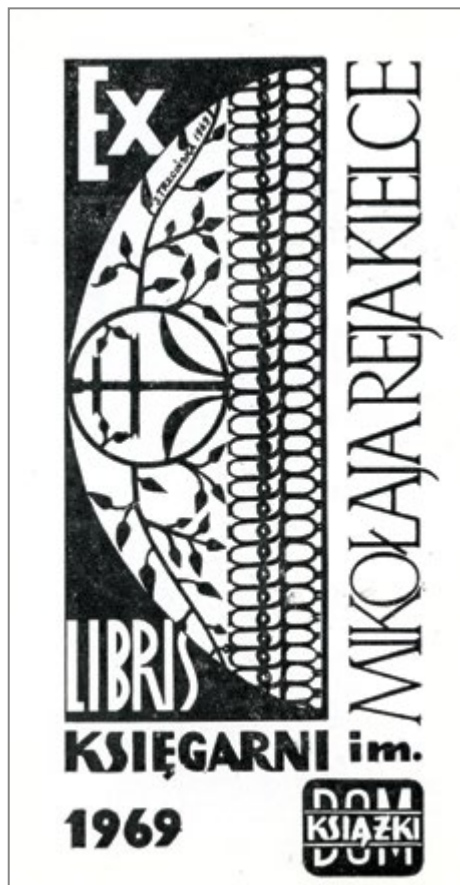
35 Chemigrafia to fotochemiczna metoda wykonywania klisz do drukowania wypukłego. Formy drukowe (klisze) wytwarza się na płytach z metalu lub tworzywa sztucznego, najczęściej sposobem fotograficznym lub grawerowania elektronicznego. M.J. Wojciechowski, *Ekslibris godło bibliofila...*, s. 238.

36 MHKi/DS/278; *Ekslibris Bibliotek Publicznych Województwa Kieleckiego*, Kielce 1977, s. 5.

37 J. Kozłowski, *Dwadzieścia lat „Domu Książki” w Kielcach*, Kielce [1970], s. 14.

11. MHKi/DS/289, 295.

12. MHKi/DS/282.

roślinnych (il. 11, 12)³⁸. Trzeci ekslibris – Księgarni Technicznej – zaprojektowany w 1972 r. przez Andrzeja Bortowskiego, prezentuje portret patrona księgarni Stanisława Staszica i tylko on nie posiada loga „Domu Książki”³⁹. Ostatni ekslibris z tej grupy, datowany na rok 1965, ozdobiony jest bliżej nieokreślonym kształtem zbliżonym do wiatraczka⁴⁰. Siedem ekslibrisów drugiej grupy poświęconych jest aktualnym wydarzeniom, w tym trzy Świętokrzyskim Dniom Kultury. Dwa z nich, datowane na 1965 r., zdobią motywy ludowe: postacie kobiet w zapaskach i wyci-nanka z kogutami⁴¹. Trzeci, na rok 1969, zaprojektowała Jadwiga Trzczińska, wyko-rzystując motyw pasiastego świętokrzyskiego krajobrazu⁴². Trzy ekslibrisy z roku

38 MHKi/DS/282, MHKi/DS/289, MHKi/DS/295.

39 MHKi/DS/287.

40 MHKi/DS/285.

41 MHKi/DS/267, MHKi/DS/277.

42 MHKi/DS/268.

13. MHKi/DS/292.

14. MHKi/DS/293.

1968 nawiązują do następujących wydarzeń: Dni Książki Radzieckiej, Dni Książki „Człowiek – Świat – Polityka” i V Zjazd PZPR (il. 13, 14)⁴³. Na pierwszym z nich widnieje motyw graficzny czerwonej gwiazdy i płonącego znicza, a na dwóch pozostałych motywy książkowe. Siódmy ekslibris okolicznościowy, pochodzący z 1969 r., z postaciami trójki dzieci poświęcony jest obchodom Międzynarodowego Dnia Dziecka⁴⁴. Trzecia grupa, również siedem egzemplarzy, to ekslibrisy rocznicowe. Dwa pierwsze powstały z okazji jubileuszów państwowych: Tysiąclecia Państwa Polskiego w 1966 r. i XXV-lecia PRL w 1969 r., a w sferze symboli graficznych operują konturem granic PRL i stylizowanym godłem państwowym (il. 15, 16)⁴⁵. Dwa kolejne honorują dwudziestolecie Wydawnictwa Ministerstwa Obrony Narodowej (1949–1969) i dwudziestolecie „Domu Książki” (1950–1970)⁴⁶. Elementy plastyczne to sygnet wydawnictwa i wizerunek stojących książek, przy których brak opisu „Kielce”. Ostatnie trzy rocznice związane są z historią ZSRR. Dwa ekslibrisy z portretami Włodzimierza Lenina przypominają o stuleciu jego urodzin (1870), z czego jeden nie posiada opisu „Kielce” (il. 17)⁴⁷. Ważną rocznicą

43 MHKi/DS/ 281, MHKi/DS/292–293.

44 MHKi/DS/284.

45 MHKi/DS/273–274.

46 MHKi/DS/275, MHKi/DS/270.

47 MHKi/DS/269, MHKi/DS/276.

15. MHKi/DS/273.

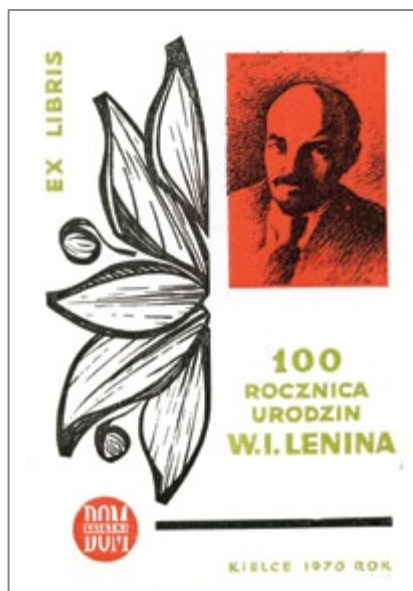
18. MHKi/DS/286.

19. MHKi/DS/288.

16. MHKi/DS/274.

17. MHKi/DS/269.

godną przypomnienia było też pięćdziesięciolecie istnienia ZSRR (1922–1972), z ekslibrisem bazującym graficznie na godle państwowym tego kraju (il. 18)⁴⁸. W żadnej z grup nie zmieścił się, niosący wyłącznie przekaz ideowy o przyjaźni polsko-radzieckiej, dwujęzyczny ekslibris „Przyjaźń”, zilustrowany splecionymi ze sobą godłami Polski i ZSRR (il. 19)⁴⁹.

Kolejna grupa czterech ekslibrisów to efekt zapoczątkowanych w 1967 r. Dni Książki Społeczno-Politycznej pod nazwą „Człowiek – Świat – Polityka”⁵⁰. Zainicjowane na skutek uchwał VIII Plenum KC PZPR z maja 1967 r., nakazujących pogłębienie pracy ideowo-wychowawczej w partii i w całym społeczeństwie, przetrwały aż do upadku PRL⁵¹. Ze względu na organizację na szczeblu centralnym wykorzystywane materiały promocyjne, w tym ekslibrisy, nie posiadały lokalizacji terytorialnej. Posługiwano się w nich przede wszystkim tekstem hasła programowego, zwykle pojęciem „klub książki”, oraz symboliką ludzkiej postaci, książki i globusa, dodając alternatywnie napis „Dom Książki”. Autorem jednego z ekslibrisów jest Czesław Borowczyk⁵².

Tematyczna grupa czterech ekslibrisów związana jest z organizowaną od 1974 r. Radomską Wiosną Poetycką, od 1978 r. kontynuowaną jako Radomska Wiosna Literacka. Ekslibris z I edycji w 1974 r. to kompozycja książek i kwiatów, a z III edycji w 1976 r. otwartej książki i ulatujących ptaków⁵³. IV edycja w 1977 r. otrzymała ekslibris abstrakcyjny⁵⁴. Ekslibris do VII Wiosny, już Literackiej, zaprojektował radomski plastyk Stanisław Zbigniew Kamiński, zamieszczając na nim ulotne elementy: liść i pióro w zielonej ramce⁵⁵.

W zbiorach muzeum znajdują się ponadto cztery ekslibrisy, których nie da się przyporządkować do omówionych grup. Pierwszy z nich to nastrojowy ekslibris biblioteki kieleckiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, ozdobiony ikonizną „Plotkarką” z parku miejskiego, którego autorem w 1969 r. był Zbigniew Dolatowski (il. 20)⁵⁶. Drugi to znak Kieleckiego Zarządu Aptek, sporządzony z okazji jubileuszu piętnastolecia (1951–1971) jego działalności (il. 21)⁵⁷. W centrum znajduje się wpisana w okrąg waga aptekarska, opleciona przez węża, a kielecki akcent to widniejący na wadze herb miasta. Również rocznicowy jest trzeci ekslibris, poświęcony dwudziestopięcioleciu (1950–1975) Instytutu Wydawniczego

48 MHKi/DS/286.

49 MHKi/DS/288.

50 MHKi/DS/271–272, MHKi/DS/279, MHKi/DS/283.

51 D. Jarosz, *Władza a książka społeczno-polityczna w PRL 1956–1989*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 2013–2014, t. 7–8, s. 142–143.

52 MHKi/DS/271.

53 MHKi/Mat/3969/20, MHKi/Mat/3969/24.

54 MHKi/Mat/3969/21.

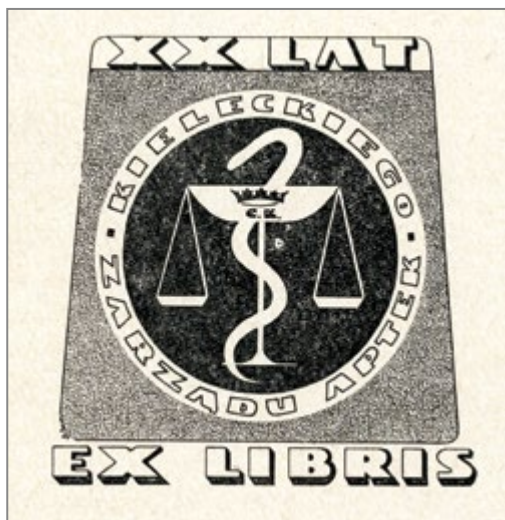
55 MHKi/Mat/3969/25; D. Tomczyk, *Radomskie Wiosny Literackie 1974–1988, 1993–1996*, Radom 1997, s. 10.

56 MHKi/Mat/3425–3426.

57 MHKi/DS/280, MHKi/Mat/3543.

20. MHKi/Mat/3425-3426.

21. MHKi/DS/280, MHKi/Mat/3543.

Centralnej Rady Związków Zawodowych, oparty na znaku firmowym tej oficyny⁵⁸. Ostatni ekslibris z tej grupy promuje obchodzony w 1973 r. Rok Kopernikański, nawiązujący do pięćsetnej rocznicy urodzin polskiego astronoma⁵⁹. Dominującym motywem jest tu umiejscowione centralnie słońce otoczone czterema głowami Kopernika, wpisane w ozdobny kartusz.

Wspomniana już wcześniej, licząca 161 egzemplarzy, kolekcja nominalnych ekslibrisów autorstwa Jana Dubaja pomimo purystycznie przestrzeganej poprawności w nanoszeniu zapisu „Ex libris” zostanie w tym tekście pominięta. Jak wspomniano już wcześniej, jego twórczość zbyt często lokuje się po stronie znaków graficznych i chyba powinna być postrzegana bardziej w kategoriach „pseudoekslibrisu” niż znaku własnościowego książki. Jako takie grafiki, jak zauważa A. Znamirowski, „ekslibrisy” Jana Dubaja są tworzone i wykorzystywane jako ilustracje „korespondujące” z treścią publikacji i wydawnictw⁶⁰.

Kolejna grupa znaków własnościowych to 33 wzory pieczętek tuszowych dokumentujących historię książek z muzealnej biblioteki i wydawnictw znajdujących się w Dziale Gromadzenia i Dokumentacji Muzeum Historii Kielc. W niewielkiej części są to stemple dwóch, a nawet trzech różnych właścicieli

58 MHKi/DS/290.

59 MHKi/Mat/3969/8–10.

60 A. Znamirowski, *Jan Dubaj...*, s. 10. Jako przykład patrz wydawnictwo: J. Dubaj, S. Karski, M. Kotwica, *90. rocznica odzyskania Niepodległości 1918–2008*, Kielce 2008.

lub też pieczęć posiadacza uzupełniona pieczęcią donacyjną. Tylko w trzech przypadkach ekslibrisowi umieszczonemu w wydawnictwie towarzyszą pieczęćki tuszowe, i to aż w kilku wariantach.

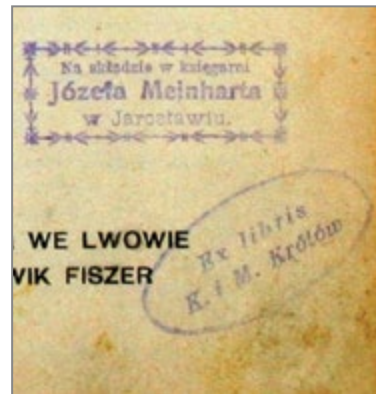
Jedynie w trzech przypadkach użyty jest zwrot „Ex libris”. Dotyczy to pieczęćki Dyrekcji Wodociągów i Kanalizacji Miasta Kielc, K. i M. Królów – właścicieli hotelu Versal oraz Zbigniewa Moskwy. Pierwszy z nich jako jedyny wyróżnia się również wykorzystaniem w kompozycji elementów graficznych: wizerunków budowli hydrotechnicznych, prawdopodobnie m.in. wieży ciśnieniowej oraz herbu Kielc (il. 22)⁶¹. Drugi ekslibris to pozioma elipsa wypełniona dwuwierszowym napisem⁶². Jedno z wydawnictw z biblioteki Królów posiada ponadto jednowierszowy stempel „Marian Król”. Egzemplarz ten opatrzony jest też trzecią pieczęcią: „Skład materiałów aptecznych Braci Bolechowskich w Kielcach”⁶³. Na dwóch innych książkach znajdujemy dodatkowy stempel wcześniejszego lub późniejszego posiadacza⁶⁴ „Policyjny Klub Sportowy w Kielcach. Sekcja Biblioteczna” oraz pieczęć informującą, że wydawnictwo znajdowało się „Na składzie w księgarni Józefa Meinharta w Jarosławiu” (il. 23)⁶⁵. Trzeci ekslibris to jedynie czterowierszowa pieczęć „Ex Libris Zbigniew Moskwa Kielce” z pozostawionym wolnym miejscem na wpisanie sygnatury bibliotecznej⁶⁶.

Pozostałe pieczęćki tuszowe najczęściej używają pojęcia „Biblioteka”, w dwóch wypadkach

„Czytelnia”, przy czym jedna z czytelni połączona jest z księgarnią. Jedna z pieczęćek identyfikuje donatora przekazującego książki bibliotece. Pozostałe pieczęćki

22. Inw. Bibl., sygn. 2464.

23. MHKi/H/513.

61 Pieczęćką opatrzone jest tylko jedno wydawnictwo: Cz. Kłoś, A. Mitzel, J. Suwalski, *Zbiorniki na ciecze. Obliczanie i konstrukcja*, Warszawa 1961.

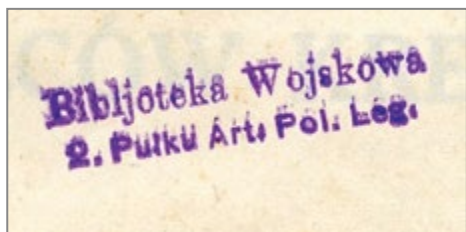
62 Pieczęćką w tej formie oznaczonych jest sześć wydawnictw z biblioteki K. i M. Królów: MHKi/H/511–516.

63 MHKi/H/515.

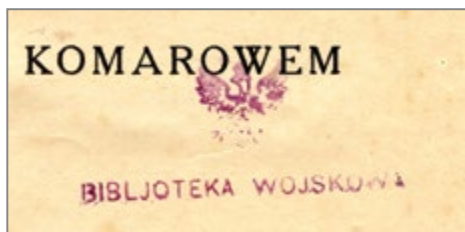
64 Żadna z dwóch pieczęćek nie jest unieważniona, więc nie można rozstrzygnąć, kto był pierwszym, a kto kolejnym właścicielem.

65 MHKi/H/516, MHKi/H/513.

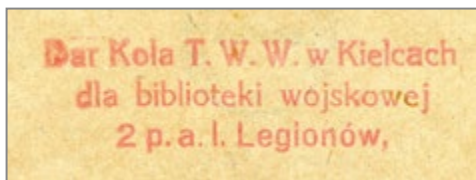
66 W. Matwin, *Z tradycji bojowej 2 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów z Kielc*, Kielce 1999.

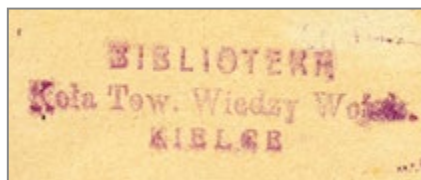
24. Inw. Bibl., sygn. 2665.

25. Inw. Bibl., sygn. 2662.

26. Inw. Bibl., sygn. 2668.

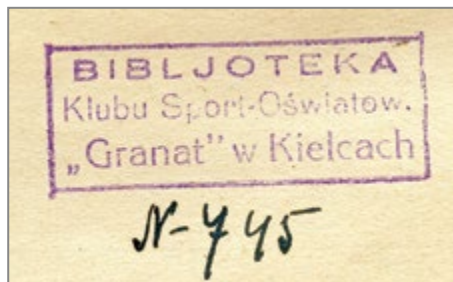
27. Inw. Bibl., sygn. 2661.

28. Inw. Bibl., sygn. 2666.

29, 30. Inw. Bibl., sygn. 2107.

31. Inw. Bibl., sygn. 661.

32. Inw. Bibl., sygn. 1638.

służące jako oznaczenie własności księgozbiorów to po prostu pieczęcie urzędowe i organizacyjne, używane na co dzień do innych celów. Jedna z nich oprócz wskazania aktualnego właściciela przynosi też informację o przeznaczeniu książki „do obrotu rynkowego”.

Pierwszy przykład koegzystencji ekslibrisu papierowego i pieczęci tuszowych to ekslibris heraldyczny rodziny Gierowskich, który uzupełniają dwie pieczęcie wskazujące na zespolenie domowej biblioteki i domowego archiwum⁶⁷. Ich tekst w dwóch wersjach określa przynależność książki: „Archiwum rodziny Gierowskich” i „Archiwum rodzinne domu Gierowskich”.

Drugi przykład współistnienia wersji papierowej i stemplowej znaku własnościowego książki to wspomniane już wcześniej dwie publikacje pochodzące z biblioteki 2 PAL⁶⁸. Z jednym wyjątkiem ekslibrisowi papierowemu towarzyszą w nich pieczęcie tuszowe, najczęściej „Biblioteka Wojskowa 2 Pułku Art. Pol. Leg.”, co wskazuje na działanie biblioteki pułkowej przed datą, na którą wskazuje papierowy znak własnościowy, pochodzący nie wcześniej niż z 1932 r. W kilku z nich znajduje się także dodatkowa pieczęć „Biblioteka Wojskowa” w dwóch wersjach (il. 24, 25).

Dwie książki, także pochodzące z biblioteki pułkowej 2 PAL, pozwalają zidentyfikować wspierającego ją darczyńcę⁶⁹. Obydwie posiadają jednakową pieczęć: „Dar Koła T.W.W. w Kielcach dla biblioteki wojskowej 2 p.a.l. Legionów”. W jednej znajdujemy jeszcze dodatkową pieczęć informującą również o funkcjonowaniu biblioteki TWW w Kielcach, skąd pochodził dar. W drugiej odbita jest inna pieczęć: „Koło Tow. Wiedzy Wojsk. w Kielcach”, prawdopodobnie alternatywnie służąca oznaczaniu książek należących do biblioteki kieleckiej TWW (il. 26, 27).

Pochodzenie kolejnej publikacji z biblioteki pułkowej 2 PAL identyfikuje pieczęć „B. W. / D. O. K. X”, najprawdopodobniej oznaczająca wcześniejszą przynależność oznaczonego nią woluminu do Biblioteki Wojskowej Dowództwa Okręgu Korpusu nr X w Przemyślu, w skład którego wchodził garnizon kielecki (il. 28).

Kolejne znaki własnościowe w postaci pieczęćki, posługujące się terminem „biblioteka”, identyfikują funkcjonowanie w Kielcach jeszcze czterech księgozbiorów: Biblioteki Żydowskiej, Wyższego Seminarium Duchownego, Klubu Sportowo-Oświatowego „Granat” i Klubu Urzędników Państwowych im. Artura Br. Taubego (il. 29–32). W przypadku dwóch pierwszych ich działanie dokumentuje jedna książka z pieczęćkami⁷⁰. Znak Wyższego Seminarium Duchownego poza zaznaczeniem własności informuje jednocześnie o przeznaczeniu książki „do obrotu rynkowego”.

67 Patrz przypis 22.

68 Patrz przypis 26.

69 W. Hupert, *Historia wojenna porozbiorowa*, Lwów – Warszawa 1921; S. Barzykowski, *Historia Powstania Listopadowego*, t. II, Poznań 1883.

70 I. Radliński, *Dzieje jednego z synów Bożych*, Warszawa 1907.

33. Inw. Bibl., sygn. 2125

34. Inw. Bibl., sygn. 2454.

Pieczętka własnościowa dwóch bibliotek nominalnie odnosi się do „czytelni”⁷¹. Tymczasem zarówno posługująca się nią założona w 1867 r. „Księgarnia i Czytelnia Saula Rosenblatta w Kielcach” (il. 33), jak i działająca od 1906 r. w przytułku św. Tomasa „Czytelnia Bezpłatna imienia Staszica Przy Kieleckim Towarzystwie Dobroczynności”, prowadziły również wypożyczalnie (il. 34)⁷².

Pozostałe pieczętki zidentyfikowane w książkach z muzealnej biblioteki występują w postaci pieczęci urzędowych i organizacyjnych i dokumentują istnienie następujących księgozbiorów: 4 Kieleckiej Drużyny Skautowej (Harcerskiej) im. Jana Kilińskiego (il. 35), Związku „Caritas” Diecezji Kieleckiej (il. 36), Urzędu Gminy w Dąbrowie, Koła Związku Rezerwistów Huty „Ludwików” w Kielcach oraz Publicznej Szkoły Powszechnej w Czeladzi.

35. Inw. Bibl., sygn. 3024.

36. Inw. Bibl., sygn. 2454.

71 Z. Kaczkowski, *Rozbitek*, t. II, Wilno 1861; K. Rais, *Patrioci z zakątką*, t. II, Warszawa 1900.

72 M. Pawlina-Meducka, *Życie kulturalne w XIX wieku [w:] Kielce przez stulecia*, red. M. Maciągowski, Kielce 2014, s. 241.

37-38. Inw. Bibl., sygn. 1658.

Przykład biblioteki szkoły z Czeladzi ilustruje często niestety spotykane zjawisko ingerencji w poprzednie znaki własnościowe, powodujące rozerwanie łańcucha proveniencyjnego. Na kartach książki⁷³ widzimy podwójne próby zatarcia jej pierwotnego pochodzenia. Pierwsza jest całkowicie udana i w jednym miejscu z ozdobnej pieczęci nieznanej biblioteki wytarto jej nazwę, a w drugim przez trzykrotne nadbicie pieczęci szkoły uniemożliwiono jej odczytanie (il. 37, 38). Sprawcę tego czynu dosięgła jednak pewna forma sprawiedliwości, gdyż to samo spotkało następnie i jego pieczętkę.

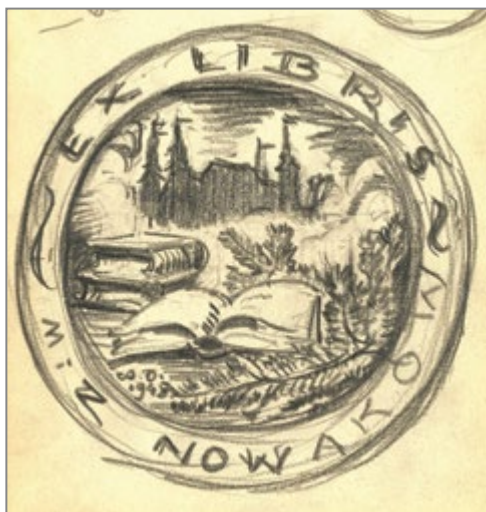
Tematyka ekslibrisu znalazła swoje miejsce również w zbiorach działu „Sztuka” w szkicownikach Andrzeja Olesia, artysty malarza i w latach trzydziestych XX w. konserwatora zabytków województwa kieleckiego. Znajdują się w nich projekty pięciu ekslibrisów wykonanych w ołówku, sporządzonych dla Jana i Krystyny Glińskich (3 wersje), Ignacego i Krystyny Jelonków oraz Nowaków⁷⁴. Wśród obecnych na nich motywów można rozpoznać pałac biskupów krakowskich. Nie udało się ustalić, czy projekty te zostały zrealizowane (il. 39, 40).

39. MHKi/S/632.

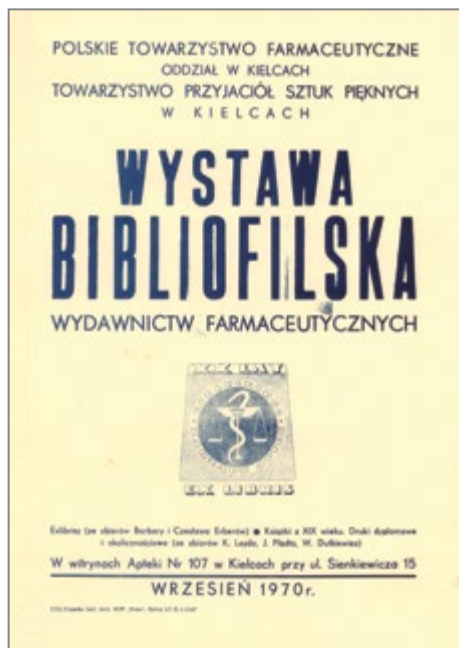
73 J.A. Teslar, *Czwarty Pulk*, Lwów 1916.

74 MHKi/S/632, MHKi/S/636. Krystyna Glińska to córka A. Olesia. A. Gaczoł, *Oleś Andrzej Zygmunt* [w:] *Polski Słownik Biograficzny Konserwatorów zabytków*, z. 2, Poznań 2006, s. 185.

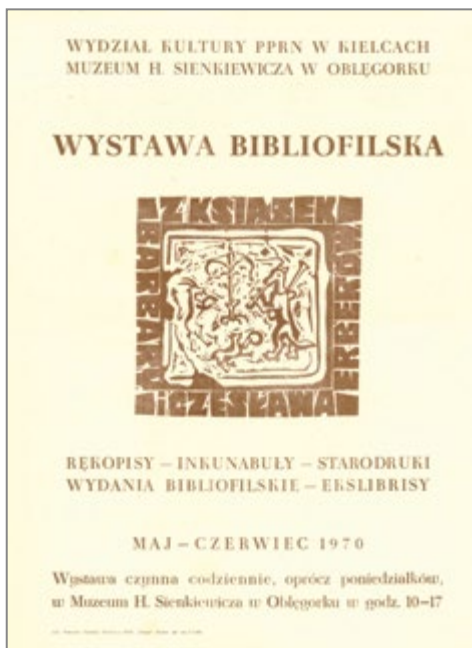

40. MHKi/S/636.

Dopełnieniem problematyki ekslibrisu w muzeum są varia ekslibrisowe. Do interesujących należą trzy plakaty wystawowe oraz quasi katalog. Plakaty pochodzą z wystaw ekslibrisów zrealizowanych w Kielcach i Obłęgorku w 1969 i 1970 r. i eksponują również wizerunki ekslibrisów (il. 41, 42)⁷⁵. Katalog to drukowana prezentacja części ekslibrisów wykonanych dla kieleckiego „Domu Książki” w latach 1969–1977⁷⁶. Pozostałe varia to pocztówki Jana Dubaja z przedstawieniami jego ekslibrisów, katalogi jego wystaw⁷⁷ oraz dwa walory poczty obozowej z Ośrodka Internowania Kielce-Piaski, wykorzystujące formę ekslibrisu⁷⁸.

41. MHKi/DS/324.

42. MHKi/DS/327.

75 MHKi/DS/324, 326, 327.

76 MHKi/Mat/3969/27.

77 MHKi/Mat/3764/118–157, MHKi/Mat/3765/1–5.

78 MHKi/DS/108, 110.

Skromne zbiory ekslibrisów poza jedną prelekcją autora niniejszego tekstu⁷⁹ i prezentacją w ramach cyklu „Ciekawy eksponat” ekslibrisu autorstwa Jadwigi Trzczińskiej, poświęconego Świętokrzyskim Dniom Kultury w 1969 r.⁸⁰, nie były do tej pory wykorzystywane w pracy edukacyjnej, jak również naukowej muzeum. Przedstawione opracowanie powinno wywołać z cienia to być może wąsko sprofilowane, ale niedoceniane źródło wiedzy o przeszłości.

Bibliografia

Opracowania

- Bochaczek-Trąbska J., Sterczewska I., *Emotywnie funkcje ekslibrisu polskiego z lat 1939–1945*, „Transfer. Reception Studies” 2021, vol. 6.
- Borysow W., *Ekslibrisy leninowskie*, Warszawa 1977.
- Chwalewik E., *O ekslibrisach polskich, ich twórcach i wykonawcach*, „Exlibris: pismo poświęcone bibliofilstwu polskiemu” 1920, t. 3.
- Czapnik M., *Książkowe znaki własnościowe i ich znaczenie dla ochrony zbiorów przed kradzieżą*, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 2015, nr 4.
- Czosnyka J.T., *Ekslibrisy Jana Pawła II*, Rzym 2001.
- Czubińska M., *Ekslibris drugiej połowy XX wieku. Autonomiczna wypowiedź artystyczna*, [w:] *Ekslibris polski. Między herbem a obrazem*, Kraków, 2016.
- Czubińska M., Podnieśńska K., *Wstęp* [w:] *Ekslibris polski. Między herbem a obrazem*, Kraków, 2016.
- Dubaj J., Karski S., Kotwica M., *90. rocznica odzyskania Niepodległości 1918–2008*, Kielce 2008.
- Dunin J., *Przemiany ekslibrisu i jego znaczenie dla bibliologii i bibliofilstwa*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2005, t. 12.
- Dziecko w ekslibrisie polskim, Z kolekcji Barbary i Czesława Erberów*, red. Cz. Erber, Kielce 1979.
- Ekslibris* [w:] *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971.
- Ekslibris Bibliotek Publicznych Województwa Kieleckiego*, Kielce 1977.
- Ekslibris Radziecki. Katalog wystawy z kolekcji Barbary Katarzyny i Czesława Erberów*, red. Cz. Erber, Kielce 1987.
- Ekslibrisologia* [w:] *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971.
- Gaczoł A., *Oleś Andrzej Zygmunt* [w:] *Polski Słownik Biograficzny Konserwatorów zabytków*, z. 2, Poznań 2006.

79 Prelekcja *Ekslibrisy w zbiorach Muzeum Historii Kielc* w cyklu *Z muzealnych zbiorów*, 18 V 2022 r.

80 <http://www.mhki.kielce.eu/zawartosc/ciekawy-eksponat> (dostęp: 03 X 2022 r.).

- Hilchen M., *Tradycyjne znakowanie księzek*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2012, r. 16, nr 3.
- Jarosz D., *Władza a książka społeczno-polityczna w PRL 1956–1989*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 2013–2014, t. 7–8.
- Kozłowski J., *Dwadzieścia lat „Domu Książki” w Kielcach*, Kielce [1970].
- Kozub W., *Mała forma graficzna – ekslibris. Historia ekslibrisu polskiego*, „Studia Artystyczne Akademii Świętokrzyskiej” 2007, t. 3.
- Leszner T., *Adama Póltawskiego exlibrisy w drzeworytach 1942–1944*, Warszawa 1948.
- Mielczarek A., *O ekslibrisie w zarysie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2011, t. 4, nr 1 (7).
- Miodek J., *Jak pisać?*, „Wokół Ex librisu” 1995, nr 1 (3).
- P.Z. [Przesmycki Z.], *Nowe polskie ex-libris’y artystyczne*, „Chimera” 1905, t. 9, z. 25.
- Paszkiwicz U., Szymański J., *Książkowe znaki własnościowe – niedoceniane źródła historyczne*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2005, r. 7, nr 1–2.
- Pawlina-Meducka M., *Życie kulturalne w XIX wieku [w:] Kielce przez stulecia*, red. M. Maciągowski, Kielce 2014.
- Ryszkiewicz A., *O zbieraniu „prawdziwych” ekslibrisów*, „Muzealnictwo” 1992, t. 34.
- Tomczyk D., *Radomskie Wiosny Literackie 1974–1988, 1993–1996*, Radom 1997.
- Wojciechowski M.J., *Ekslibris godło bibliofila*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1978.
- Znamirowski A., *Jan Dubaj ekslibrisy [w:] Jan Dubaj ekslibrisy. Katalog wystawy w Domu Kultury „Podgórze” w Krakowie*, Kraków 2007.

Internet

- <http://mhki.kielce.eu/zawartosc/ciekawy-eksponat>
- <https://obcyjezykpolski.pl/ekslibris/>
- <https://polishgenealogy2.blogspot.com/2017/07/gierowski.html>
- <https://zamek.malbork.pl/wydarzenia/xxviii-miedzynarodowe-biennale-ekslibrisu-wspolczesnego-858>

O autorze:

Leszek Dziedzic – kustosz, historyk, nauczyciel, muzealnik, absolwent historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach oraz muzealnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauczyciel akademicki w WSP w Kielcach i nauczyciel szkół kieleckich. Od 2007 r. pracownik Muzeum Historii Kielc. Autor publikacji naukowych i popularnonaukowych z zakresu historii Kielc i regionu, biografistyki, genealogii oraz muzealnictwa, w tym poświęconych problematyce społeczności żydowskiej. Autor lub współautor wystaw czasowych.

e-mail: dziedzic@mhki.kielce.eu

Leszek Dziedzic (Kielce History Museum)**Bookplates in the collections of the Kielce History Museum**

Abstract: The article presents the collection of bookplates and ownership marks held in the collection of the Kielce History Museum. The largest number of bookplates is recorded in the History Inventory Book and the Auxiliary Material Book of the Collection and Documentation Department. There are also historical ownership marks in the library collection, attesting to the previous ownership of some of the volumes. The collection of bookplates is supplemented by bookplates varia in the form of exhibition posters and catalogues.

Keywords: Kielce, bookplate, bookplate studies, book, library